

ORTAÖĞRETİMDE AKRAN ZORBALIĞI, ZORBA/MAĞDUR OLMAYI ETKİLEYEN KİŞİSEL ve ÇEVRESEL UNSURLAR

Peer Bullying In Secondary Education, Personal And Environmental Factors Affecting Being Bully/Victim

Emin BAŞ

Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Kozluk Ortaokulu, Samsun/TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi. Gül Sultan ÖZEREN

Sinop Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sinop/TÜRKİYE

ÖZET

Amaç: İçinde bulunduğumuz dönemde, okul ortamında ve çevresinde zorbaca davranışlar, söylemler ve eylemler azımsanmayacak düzeydedir. Akran zorbalığı, öğrencilerin temel insan hakları olan güvende olma ve eğitim almasına, eğitim kurumlarının ise temel görevlerinden olan fiziksel ve ruhsal olarak sağlıklı bireyler yetiştirmesine engel teşkil etmektedir. Bu araştırmanın amacı, ortaöğretimde akran zorbalığını, zorba/kurban olmayı etkileyen kişisel ve çevresel unsurlar yönüyle araştırmak, zorba/kurban olma arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Yöntem: Araştırma, 2020-2021 öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı genel eğitim veren resmi ortaokullarda eğitim gören öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Veri toplama için araştırmacılar tarafından oluşturulan sosyo-demografik özellikleri içeren "Kişisel Bilgi Formu" ve "Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu" kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmanın sonuçlarına göre, Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği alt boyutları, öğrencilerin cinsiyetlerine ve devam etmekte oldukları okula göre farklılık gösterirken, yaş grupları, kardeş sayısı, anne-baba eğitim durumu, aile gelir düzeyi algısı ve okul başarı algısına göre farklılık göstermemektedir. Ayrıca Akran Zorbalığı Ölçeği Zorba Olma Boyutu ile Kurban Olma Boyutu arasında orta kuvvete pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır. Bu durum zorba ve kurban olma arasındaki kısır döngüyü işaret etmektedir.

Sonuç: Bu araştırmadan elde edilen bulgular ve ilgili literatür bilgileri ışığında; akran zorbalığı olgusunun kişisel, ailevi ve çevresel değişkenlerle farklı düzeylerde ilişkili olabileceği belirtilebilir. Öğrenci, öğretmen ve ebeveynler kapsamında nicel verilerin yanı sıra nitel verileri de içeren karma yöntem çalışmaları yapılabilir. Özellikle şiddetin döngüsellğine ilişkin daha derinlemesine çalışmalara ihtiyaç vardır. Ayrıca her bölgeye özel olarak geliştirilecek koruyucu önleyici çalışmalar; eğitim ve psikososyal destek ortamları, sosyal medyanın da etkin kullanımı ile geliştirilecek bilinçlendirme programlarının etkin ve yararlı olacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: zorbalık, akran zorbalığı, şiddet, ortaöğretim, okullarda akran zorbalığı.

ABSTRACT

Objective: Bullying behaviors, words and actions in and around the school environment are currently at a considerable level. Peer bullying prevents students from experiencing their basic human rights of being safe and receiving education, while it prevents educational institutions from providing their basic duty of raising physically and mentally healthy individuals. The aim of this research is to investigate peer bullying in secondary education in terms of personal and environmental factors that affect bullying/victimization, and to examine the relationship between bullying and victimization.

Method: The research was carried out with students studying in public secondary schools that provide education under the Ministry of Education, in the 2020-2021 academic year. For data collection, "Personal Information Form" and "Peer Bullying Scale Adolescent Form", which include socio-demographic characteristics created by the researchers, were employed.

Findings: Results of the study indicate that the sub-dimensions of the Peer Bullying Scale differ in terms of the gender of the students and the schools they attend, whereas the results do not differ in terms of age groups, number of siblings, education level of parents, perceived family income, and perceived school success. In addition, a moderately strong positive correlation was found between the Bullying Dimension and the Victimization Dimension of the Peer Bullying Scale, which implies a vicious circle between being a bully and being a victim.

Conclusion: In the light of the findings of this study and the relevant literature, it can be stated that the phenomenon of peer bullying can be related to personal, familial and environmental factors, each contributing at at different levels. Mixed method studies with qualitative as well as quantitative data could be carried out, covering students, teachers, and parents. In particular, more in-depth studies on the cyclicity of violence are needed. Also, it is envisaged that existence of educational and psychosocial support units, protective-preventive studies that will be developed specifically for each region, and awareness-raising programs effectively benefiting from social media will be effective and usefull.

Key words: bullying, peer bullying, violence, secondary education, peer bullying in schools.

1. GİRİŞ

Akran zorbalığı şiddetin bir türü olması yönüyle önemli bir toplum sağlığı sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla akran zorbalığının yalnızca okulu ilgilendiren ve okul içinde kalmasını öngören bir bakış açısından öte disiplinlerarası bakış açısı ile birey, aile ve toplum kapsamında, kişisel derinlikte ve çevresel ekseninde ele alınması yararlı olacaktır. Zorba ve kurban olma durumları, okul bağlılığına ve akademik başarıya etkilerinin yanı sıra kimlik ve kişilik gelişimine olan etkileri ile uzun vadeli yansımaları olan ciddi sorunlardır. Eş ve ebeveyn şiddeti aile içinde, mobbing (yıldıрма) iş yerinde, akran zorbalığı ise okullarda karşımıza çıkarak toplumun işlevselliğini ve gelişimini bozmaktadır. Bu bağlamda koruyucu önleyici çalışmalar yapabilmek için akran zorbalığını çeşitli yönleriyle ele alarak çalışmak anlamlıdır.

Zorbalık kavramı, “bir veya daha fazla öğrencinin daha güçsüz gördükleri öğrencilere karşı bilinçli ve sistematik bir şekilde rahatsızlık vermesiyle sonuçlanan ve kurban konumundaki çocuğun kendisini savunamayacak konumda bulunduğu bir saldırganlık” şeklinde ifade edilmiştir (Pişkin, 2002). Akran zorbalığı, öğrencilerin birbirleri arasında olan iletişim bozuklukları olarak da tanımlanabilir. Yani öğrenciler okullarda sıklıkla iletişime geçmektedirler ancak bu iletişim her zaman olumlu olarak sonuçlanmamaktadır. İletişim kanallarında yaşanabilecek aksaklıkların neden olduğu akran zorbalığı, öğrencilerin okullarda duygusal, akademik ve sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Peker ve Gültekin, 2014). Okullarda yaşanan akran zorbalıklarının özellikle çocukların ebeveynlerinin birbirleri ve çocuklarıyla olan ilişkileri ile doğrudan bağlantılı olduğu belirtilmiştir. Yeterli düzeyde olmayan ebeveyn ilişkilerinin, zorbalığın meydana gelmesinde etkili olan kısıtlardan biri olduğunu saptanmıştır (Totan ve Yöntem, 2007). Akran zorbalığı ile ilgili olarak diğer faktörler sosyo-ekonomik durum ve akademik başarı olarak bildirilmiştir (Özkan ve Çifçi, 2010).

Akran zorbalığı birtakım maruziyetlere de neden olmaktadır. Özellikle çocukluk dönemlerinde akran zorbalığına maruz kalmış bireylerin yetişkinlik dönemlerindeki ilişkilerinde de zorluklar meydana gelmektedir (Ledley ve ark., 2006). Yine bu kişilerde madde kullanımı, silah kullanma ve suça karışma gibi sorunlu tutum ve davranış gelişimi söz konusu olabilmektedir (Ma ve ark., 2009; Weerman ve ark., 2007). Özellikle akran zorbalığı ilişkisinde zorba görevini üstlenen çocuklar yetişkinliklerinde suç işleme eğimi gösterebilirler. Akran zorbalığı öğrencileri; okul memnuniyeti, başarıya motivasyonu, akademik performans ve gelecekte beklenenler konusunda olumsuz etkilemektedir (Adıgüzel ve Karadaş, 2013; Çalık ve ark., 2009; Gürhan, 2017).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde akran zorbalığı yoğunluğunun ülkelere, bölgelere ve kültürlere göre farklı düzeylerde ortaya çıkabildiği söylenebilir. Kuzey Amerika ve Avrupa'nın 27 ülkesinde yapılan araştırmalar sonucunda bu ülkelerde akran zorbalığının genel bir problem olarak yaygın olduğu bildirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre bu ülkelerdeki her 10 öğrenciden 1'i ya akran zorbalığına maruz kaldığını ya da zorbalık yaptığını belirtmiştir (Molcho ve ark., 2009). Yine Amerika'da ve Avrupa ülkelerinde yapılan araştırmalara göre sözel zorbalık ve fiziksel zorbalık en yaygın zorbalık türleri arasında yer almaktadır. Ancak Japonya'da yapılan bir çalışmada Japon öğrenciler arasında görmezden gelme ve gruptan dışlama zorba ve kurban yaygınlığı daha yüksek bulunmuştur. Dünya Sağlık örgütü tarafından 35 ülkenin verilerinin karşılaştırılması sonucu hazırladığı raporda zorbalığın görülme oranının %1-50 arasında olduğu şeklindedir (Gürhan, 2017; Siyez ve Kaya, 2011).

Ülkemizdeki çalışma sonuçlarına göre de en çok sözel zorbalığa maruz kalındığı ardından fiziksel zorbalığın geldiği ve en yaygın zorbalık türünün sözel zorbalık olduğu bunu fiziksel zorbalığın takip ettiği, en az görülen zorbalık türünün ise söylenti yayma olduğu şeklindedir (Gürhan, 2017; Siyez ve Kaya, 2011). Son zamanlarda diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de yaşanan şiddet ve zorbalık olaylarına sıkça rastlanmaya başlanmıştır. Konu ile ilgili yapılan çalışmalardan ve basın yayın organlarından edinilen bilgiler ışığında, akran zorbalığında önemli oranda artış olduğu ifade edilmektedir (Gürhan, 2017).

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. Amaç ve Tasarım

Ortaöğretimde akran zorbalığını, zorba/kurban olmayı etkileyen kişisel ve çevresel unsurlar yönüyle araştıran, zorba/kurban olma arasındaki ilişkiyi inceleyen bu çalışma tanımlayıcı-ilişki arayıcı bir çalışmadır.

2.2. Örneklem

Bu araştırmanın evreni, 2020-2021 öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak genel eğitim veren resmi ortaokullarda eğitim gören öğrencilerden oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini için ilçedeki en büyük okullardan ikisi (bu iki büyük okulun öğrenci sayısı, toplam onyedeki okulun öğrenci sayısının %52'sine denktir) evreni temsilen seçilerek, tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Pandemi dolayısıyla ortaöğretimde 8. sınıf öğrencileri okula devam edemediği, diğer kademelerde uzaktan eğitim yapıldığı için 8. sınıf öğrencilerinden veri toplanmıştır. Verilerin toplandığı dönemde bu iki büyük okulun 8. sınıf öğrenci toplamı 485 olup, pandemi nedeniyle devamsız olan ve/veya çalışmaya katılmak istemeyen 152 öğrencinin haricinde veri toplama formlarını eksik bırakan ya da hep aynı yanıtı veren 76 öğrencinin verileri çalışmaya dahil edilmemiştir. Toplam 257 katılımcının verileri ile çalışma tamamlanmıştır.

2.3. Veri Toplama

Veriler gönüllü 257 öğrencinin katılımı ile 12.10.2020 ve 22.01.2021 tarihleri arasında anket yöntemi ile toplanmıştır. Araştırmaya dahil olan öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri ile okul ve aile yaşamına dair bilgileri öğrenmek için araştırmacılar tarafından oluşturulan "Kişisel Bilgi Formu", akran zorbalığı zorba ve kurban olma durumunu belirlemek için "Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu" uygulanmıştır.

2.4. Veri toplama araçları

2.4.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu'nda çalışmaya katılacak öğrencilerin cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, ailede kaçınıcı çocuk olduğu, doğum yeri, sınıf düzeyi, aile gelir düzeyi algısı, anne-baba eğitim durumu, anne-baba hayatta olma durumu, anne-baba beraberlik durumu, anne-baba öz veya üvey olma durumu, öğrencinin varsa kardeşi ile ilişkilerini nasıl değerlendirdiği, öğrencinin okul başarı algısı, akranları ve öğretmenleri ile ilişkilerini nasıl değerlendirdiği, okulu sevme durumuna ilişkin sorular sorulmuştur.

2.4.2. Akran Zorbalığı Ölçeği Ergen Formu

Ayas ve Pişkin tarafından 2015 yılında geliştirilen bu ölçek, okullarda öğrencilerin aralarında görülen akran zorbalığı davranışlarını gerçekleştiren "zorba" ve akran zorbalığına maruz kalan "kurban" öğrencilerin belirlenmesini hedeflemektedir. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu, zorbalık gösterme ve kurban olma seviyelerini ölçmek için 6, 7, 8, 9, 10, 11 ve 12. sınıfa devam etmekte olan öğrencilere uygulanabilmektedir. Ölçek, 53 madde ve 6 faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin "zorba" ve "kurban" olmak üzere iki boyutu; "fiziksel", "sözel", "izolasyon", "söylenti yayma", eşyalara zarar verme" ve "cinsel zorbalık" olmak üzere her iki boyut için altışar alt boyutu vardır. 1-15. maddeler fiziksel, 16-22. maddeler sözel, 23- 28. maddeler izolasyon, 29-33. maddeler söylenti yayma, 34-43. maddeler eşyalara zarar verme, 44-53. maddeler cinsel zorba ve kurban alt boyutlarını oluşturmaktadır. Ölçekte her soru 'bana yapıldı' ve 'ben yaptım' şeklinde sorulmakta olup "zorba" boyutu ve "kurban" boyutu oluşturulmaktadır. Katılımcılardan sorulan davranışları hangi sıklıkta yaptıklarını ve hangi sıklıkta bu davranışlara maruz kaldıklarını işaretlemeleri beklenmektedir. Zorba boyutu ve kurban boyutundan alınabilecek en düşük puan 53, en yüksek puan 265'tir. Yükselen puanlar, zorbalık düzeyinin ve kurban olma düzeyinin arttığına işaret etmektedir (Ayas ve Pişkin, 2015). Zorba Boyutunun Cronbach α iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı 0.92, Kurban Boyutunun Cronbach α iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı 0.93 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışma için Zorba Boyutunun Cronbach α iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı 0.93, Kurban Boyutunun Cronbach α iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı 0.94 olarak bulunmuştur.

2.5. Etik İlkeler

Çalışmanın yapılabilmesi için ilgili üniversitenin İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan 2020-04 sayılı onay alınmıştır.

2.6. İstatistiksel Analiz

Çalışmanın istatistiksel analizleri R-Studio 1.3.959 ve Jamovi 1.2.27 paket programlarında yapılmıştır. Çalışmada yer alan nicel değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler ortalama, standart sapma, medyan, minimum ve maksimum değerleri ile nitel değişkenler ise frekans ve yüzde ile gösterilmiştir. Nicel değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu için Shapiro Wilk testi kullanılmıştır. Normal dağılım göstermeyen nicel değişkenlerin ikili grup karşılaştırmaları Mann Whitney U testi ile gösterilmiştir. Üç ve daha fazla grup karşılaştırmaları Kruskal Wallis testi kullanılarak anlamlı çıkan değişkenler için Bonferonni düzeltmeli Mann Whitney U testi ile ikili alt grup karşılaştırmaları yapılmıştır. Ölçekler arası ilişkiler Spearman korelasyon analizi ile incelenmiştir. Ölçeklerin güvenilirliği Cronbah's Alfa katsayısı ile kontrol edilmiştir. Çalışmada yapılan istatistiksel analizlerin tümünde p değeri 0,05'in altındaki sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

Araştırma kapsamındaki katılımcıların verilerinden elde edilen bulgular aşağıda belirtilen başlıklar altında ele alınarak sunulacaktır:

- ✓ Katılımcıların sosyodemografik özelliklerine ilişkin bulgular
- ✓ Katılımcıların Akran Zorbalığı Kurban ve Zorba olma durumlarının kişisel özelliklere göre karşılaştırılmasına ilişkin bulgular
- ✓ Katılımcıların Akran Zorbalığı Kurban ve Zorba olma alt boyutları arasındaki korelasyona ilişkin bulgular

Tablo 1. Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

		n	%
Okul	U.İ.H.O.	129	50,2
	T.O.	128	49,8
Cinsiyet	Kız	123	49,9
	Erkek	134	52,1
Yaş	12	11	4,3
	13	224	87,5
	14	21	8,2
Kardeş sayısı	Yok	18	7,0
	1 kardeş	49	19,1
	2 kardeş	66	25,7
	3 kardeş	90	35,0
	4+ kardeş	34	13,2
Doğum sırası	1.çocuk	113	44,3
	2.çocuk	75	29,4
	3.çocuk	51	20,0
	4.çocuk ve fazlası	16	6,3
Doğum yeri	Samsun Terme	168	65,9
	Samsun diğer ilçeler	42	16,5
	Karadeniz Bölgesi	11	4,3
	Diğer bölgeler	34	13,3
Aile gelir düzeyi algısı	Çok yüksek	3	1,2
	Yüksek	47	18,3
	Orta	179	69,6
	Düşük	24	9,3
	Çok düşük	4	1,6

Çalışmada Samsun İli Terme İlçesinde eğitim veren iki ortaokulunda eğitim gören 257 öğrenci dahil olmuştur. Ulviye Kır İmam Hatip ortaokulu (U.İ.H.O) 129 öğrenci %50,2, Terme Ortaokulu (T.O) 128 öğrenci %49,8. Çalışmada 123 öğrencilerimizin (%49,9) kız, 134 öğrenci (%52,1) erkektir. Çalışmada öğrencilerin %4,3'ü 12 yaşında, %87,5'i 13 yaşında, %8,2'si 14 yaşındadır. Çalışmada öğrencilerin %35' i üç kardeş, %25,7'si iki kardeş, %19,1'i bir kardeş, %13,2'si dört ve daha fazla kardeş ve %7'sinin kardeşi bulunmamaktadır. Çalışmada öğrencilerin çoğunluğu %44,3'ü birinci çocuktur. %29,4'ü ikinci çocuk,

%20'si üçüncü ve %6,3'ü ise dördüncü veya üzeri sırada olan çocuktur. Çalışmada öğrencilerin çoğunluğu %65,9'u Samsun Terme doğumludur. %16,5'ise Samsun'un diğer ilçeleri doğumlu, %4,3'u Karadeniz Bölgesinde yer alan illerden biri doğumlu ve %13,3'ü ise Diğer Bölgelerde yer alan iller doğumludur. Özetle katılımcıların çoğu %86,7 Karadeniz illeri doğumludur. Çalışmada öğrencilerin çoğunluğu %69,6'sı orta düzeyde gelir düzeyi algısına sahipken, %18,3'ü yüksek, %9,3'ü düşük, %1,6'sı çok düşük, %1,2'si ise çok yüksek gelir düzeyi algısına sahiptir.

Tablo 1. devam Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

		n	%
Anne Eğitim	Okuryazar değil	9	3,5
	İlkokul Mezunu	101	39,3
	Ortaokul Mezunu	63	24,5
	Lise Mezunu	54	21,0
	Üniversite Mezunu	30	11,7
Baba Eğitim	Okuryazar değil	4	1,6
	İlkokul Mezunu	65	25,3
	Ortaokul Mezunu	66	25,7
	Lise Mezunu	74	28,8
	Üniversite Mezunu	48	18,7
Anne sağ	Evet	256	99,6
	Hayır	1	0,4
Baba sağ	Evet	253	98,4
	Hayır	4	1,6
Anne baba beraberliği	Evli	236	93,3
	Boşandı	13	5,1
	Boşanmadı ama ayrı	4	1,6
Anne öz	Öz	253	98,4
	Üvey	4	1,6
Baba öz	Öz	255	99,2
	Üvey	2	0,8
Anne meslek	Ev hanımı	212	82,5
	Memur	18	7,0
	İşçi	11	4,3
	Serbest meslek	7	2,7
	Diğer	9	3,5
Baba meslek	Çalışmıyor	15	5,8
	Memur	42	16,3
	İşçi	59	23,0
	Serbest meslek	77	30,0
	Diğer	64	24,9

Çalışmada katılan öğrencilerin %39,3'ünün annesi ilkokul mezunu, %24,5'inin annesi ortaokul mezunu, %21 'inin annesi lise mezunu, %11,7'sinin annesi üniversite mezunu ve %3,5'inin annesi ise okuryazar değildir. Öğrencilerin %28,8'inin babası lise mezunu, %25,7'nin babası ortaokul mezunu, %25,3'ünün babası ilkokul mezunu, %18,7'inin babası üniversite mezunu ve %1,6'sının babası ise okuryazar değildir. Öğrencilerin %99,6'sının annesi ve %98,4'ünün babası sağdır. Çalışmada öğrencilerin ebeveynlerinin %93,3'ü evli, %5,1'i boşanmış ve %1,6'sı ise boşanmamış ama ayrı yaşamaktadır. Çalışmada öğrencilerin %98,4 annesi öz, %1,6 annesi üvey, %1,6 Babası öz, %0,8 Babası üveydir.

Çalışmada öğrencilerin çoğunluğunun %82,5inin annesi ev hanımı, %7'sinin annesi memur, %4,3'ünün annesi işçi, %3,5'inin annesi diğer meslek sahibi ve %2,7'inin annesi ise serbest meslek sahibidir. Çalışmada öğrencilerin çoğunluğunun %30'ünün babası serbest meslek sahibi, %24,9 'unun babası diğer meslek sahibi, %23'ünün babası işçi, %16,3'ünün babası memur ve %5,8'inin babası ise çalışmamaktadır.

Tablo 1. devam Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

		n	%
Kardeşlerle ilişki	Çok iyi	146	59,6
	İyi	58	23,7
	Orta	30	12,2
	Kötü	5	2,0
	Çok kötü	6	2,4
Akran ilişki	Çok iyi	122	47,5
	İyi	95	37,0
	Orta	38	14,8
	Kötü	2	0,8

	Çok kötü	0	0
	Çok iyi	131	51,0
Öğretmen ilişkisi	İyi	88	34,2
	Orta	35	13,6
	Kötü	2	0,8
	Çok kötü	1	0,4
	Çok iyi	33	12,8
Okul başarı düzeyi algısı	İyi	110	42,8
	Orta	99	38,5
	Kötü	14	5,4
Okulu sevme	Evet	242	94,2
	Hayır	15	5,8

Çalışmada öğrencilerin çoğunluğunun %59,6'sı kardeşleri ile arasını çok iyi, %23,7'si kardeşleri ile arasını iyi, %12,2'si kardeşleri ile arasını orta, %2,4'ü kardeşleri ile arasını çok kötü, %2'i ise kardeşleri ile arasını kötü olarak ifade etmiştir. Çalışmada öğrencilerin çoğunluğunun %47,5'i akranları ile arasını çok iyi, %34,2'si akranları ile arasını iyi, %14,8'i akranları ile arasını orta, %0,8'i akranları ile arasını ise kötü olarak ifade etmiştir. Ankete katılan öğrencilerin hiçbiri akranları ile ilişkilerini çok kötü olarak betimlememiştir. Çalışmada öğrencilerin çoğunluğu %51'i öğretmenleri ile ilişkilerini çok iyi, %34,2' si öğretmenleri ile ilişkisini iyi, %13,6'sı öğretmenleri ile ilişkisini orta, %0,8'i öğretmenleri ile ilişkisini kötü ve %0,4'ü öğretmenleri ile ilişkisini çok kötü olarak ifade etmiştir. Çalışmada öğrencilerin çoğunluğu %42,8'i okul başarısını iyi, %38,5'i okul başarısını orta, %12,8'i okul başarısını çok iyi, %5,4'ü ise okul başarısını kötü olarak ifade etmiştir. Çalışmada öğrencilerin çoğunluğu %94,2'i okulu sevdiğini ifade ederken, %5,8'i okulu sevmediğini ifade etmiştir.

Tablo 2. AZÖ Genel ve Alt Boyutlarına Ait Cronbach Alpha Değerleri

	Zorba		Kurban		
	n	Cronbach Alpha	n	Cronbach Alpha	
Fiziksel Zorbalık	257	0,830	Fiziksel Zorbalık	257	0,892
Sözel Zorbalık	257	0,758	Sözel Zorbalık	257	0,839
İzolasyon	257	0,870	İzolasyon	257	0,854
Söylenti yayma	257	0,810	Söylenti yayma	257	0,859
Eşyalara zarar verme	257	0,714	Eşyalara zarar verme	257	0,680
Cinsel zorbalık	257	0,858	Cinsel zorbalık	257	0,793
AZÖ Genel	257	0,930	AZÖ Genel	257	0,945

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre ölçeğin Cronbach Alpha Değerleri yüksek ve kullanım için oldukça uygundur.

Tablo 3. AZÖ Zorba Boyutunun Genel ve Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre Dağılımı

	Kız	Erkek	W	p
Fiziksel Zorbalık	66,69 ± 7,61 69 (36-75)	63,28 ± 7,77 64 (37-75)	10602,5	<0,001
Sözel Zorbalık	31,00 ± 3,90 32 (19-35)	29,92 ± 4,52 31 (10-35)	9424,5	0,045
İzolasyon	26,45 ± 4,11 28 (10-30)	26,06 ± 4,30 27 (6-30)	8712,0	0,421
Söylenti Yayma	22,56 ± 2,86 24 (14-25)	22,23 ± 3,49 23 (5-25)	8450,5	0,718
Eşyalara Zarar Verme	48,05 ± 2,81 49 (32-50)	47,91 ± 3,36 49 (29-50)	8215,5	0,964
Cinsel Zorbalık	49,62 ± 1,04 50 (46-50)	49,12 ± 2,99 50 (30-50)	8363,5	0,743
Toplam Puan Zorbalık	244,37 ± 17,22 249 (190-265)	238,57 ± 21,03 242 (135-265)	9732,5	0,012

#Mann Whitney U testi ; Ortalama ± Std. Sapma / Medyan (Min – Maks)

Katılımcıların cinsiyetine göre izolasyon, cinsel zorbalık, söylenti yayma eşyalara zarar verme alt boyutları alt boyut puanları bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Cinsiyete göre fiziksel zorbalık, sözel zorbalık alt boyut puanları ve zorbalık toplam puanı bakımından kız öğrencilerin puanlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Tablo 4. AZÖ Kurban Boyutunun Genel ve Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre Dağılımı

	Kız	Erkek	W	p
Fiziksel Zorbalığa Maruz Kalma	69,42 ± 6,80 72 (47-75)	67,59 ± 7,62 70 (45-75)	9400	0,037
Sözel Zorbalığa Maruz Kalma	32,50 ± 3,32 34 (20-35)	32,09 ± 3,68 33 (16-35)	8629	0,500
İzolasyona Maruz Kalma	27,98 ± 3,13 30 (16-30)	27,63 ± 3,13 29 (13-30)	8880,5	0,252
Söylenti Yayıma Maruz Kalma	23,94 ± 2,14 35 (15-25)	23,37 ± 2,74 35 (14-25)	9108,5	0,092
Eşyalara Zarar Vermeye Maruz Kalma	48,89 ± 1,81 50 (43-50)	48,85 ± 2,27 50 (35-50)	8112,5	0,800
Cinsel Zorbalığa Maruz Kalma	49,82 ± 0,86 50 (42-50)	49,82 ± 0,87 50 (43-50)	8131,5	0,686
Toplam Puan Zorbalığa Maruz Kalma	252,51 ± 14,95 258,5 (198-265)	249,35 ± 17,08 255,0 (182-265)	9075,5	0,127

#Mann Whitney U testi ; Ortalama ± Std. Sapma / Medyan (Min – Maks)

Katılımcıların cinsiyetine göre, sözel zorbalığa maruz kalma, izolasyona maruz kalma, söylenti yaymaya maruz kalma, eşyalara zarar vermeye maruz kalma, cinsel zorbalığa maruz kalma alt boyutları ve toplam kurban olma puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Kızların fiziksel zorbalığa maruz kalma alt boyut puanı ise anlamlı derecede yüksektir.

Akran zorbalığı konusunda cinsiyet değişkenini ele alan çalışmalarda farklı bulgular mevcuttur. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre zorba davranışları daha fazla sergiledikleri (Craig ve Pepler, 1995; Bilgin, 2007; Dölek, 2002; Tekin, 2006); erkeklerin kızlara göre sözel ve fiziksel zorbalığa daha sık maruz kaldıkları ancak kızların da uzun vadede zarar verici etkisi olan sözel veya dolaylı yollarla yapılan zorbalığa maruz kaldıkları bildirilmektedir (Çayırdağ, 2006; Gültekin ve Sayıl, 2005; Koç, 2007; Longaretti, 2001; Whitney ve Smith, 1993). Bununla birlikte, kızlar ve erkekler arasında akran zorbalığına uğramaya yönelik fark bulunmadığını gösteren araştırma sonuçları mevcuttur (Dölek, 2002; Gültekin ve Sayıl, 2005; akt. Korkmaz ve ark., 2021).

Bu çalışmadakine benzer şekilde Kavşut (2009)'un çalışmasında kız öğrencilerin zorba olma oranının (%57,37), erkek öğrencilerin zorba olma oranından (%42,62); erkek öğrencilerin kurban olma oranının (%59,09) ise kız öğrencilerin kurban olma oranından (%40,9) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Pelendecioğlu (2011) tarafından yapılan çalışmada da kız öğrencilerin zorba olma oranının (%51,6), erkek öğrencilerin zorba olma oranından (%48,4); kız öğrencilerin kurban olma oranının (%56) erkek öğrencilerin kurban olma oranından (%44) daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yapılan literatür taramalarında erkek öğrencilerin zorba ve kurban olma durumlarının daha fazla bulgulandığı görülmekle birlikte bu çalışmadan elde edilen bu bulgu, hızla değişen cinsiyet rollerinin etkisiyle kız öğrencilerin kendilerini ifade etmekten ve kendilerini rapor etmekten daha az çekinmelerinden de kaynaklanabilir.

Katılımcıların devam ettikleri okullar arasında fiziksel zorbalık, izolasyon ve cinsel zorbalık alt boyut puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Sözel zorbalık, söylenti yayma eşyalara zarar verme alt boyutları ve zorbalık toplam puanı bakımından U.İ.H.O'na devam eden katılımcıların puanlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Katılımcıların devam ettikleri okullar arasında cinsel zorbalığa kalma alt boyut puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Fiziksel zorbalığa maruz kalma, sözel zorbalığa maruz kalma, izolasyona maruz kalma, söylenti yaymaya maruz kalma, eşyalara zarar vermeye maruz kalma alt boyutları ve toplam kurban olma puanı bakımından U.İ.H.O'na devam eden katılımcıların puanlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Delfabbro ve arkadaşları (2006) çalışmalarında tek cinsiyetin hâkim olduğu devlet okullarında okuyan erkek öğrencilerin zorba davranışlara maruz kalma oranlarını kızlara göre daha fazla, karma eğitim yapıldığı özel okullarda ise kızların zorba davranışlara maruz kalma oranı daha yüksek bulmuşlardır. U.İ.H.O için elde edilen görece yüksek akran zorbalığı puanları tek cinsiyette eğitimle ilgili olabileceği gibi, bu okuldaki öğrencilerin sorulara daha samimi yanıt vermesinden kaynaklanıyor da olabilir.

Katılımcıların yaşına göre zorbalığa maruz kalma boyutlarından fiziksel zorbalık alt boyutunda, 14 yaş grubunda fiziksel zorbalığa maruz kalma alt boyut puanı 12 ve 13 yaşa göre daha yüksek bulunmuştur. İzolasyon alt boyutunda sadece 12 ile 14 yaş arasında anlamlı fark olup, 14 yaş grubunun izolasyona maruz

kalma alt boyut puanları daha yüksektir. Zorbalığa maruz toplam puanı bakımından, 14 yaş grubunun puanı 12 ve 13 yaş gruplarına göre daha yüksektir. Diğer alt boyutlar bakımından anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Akran zorbalığı konusunda yaş değişkenini ele alan çalışmalarda gösterilen farklı bulgular mevcuttur. İncedal'ın, Burnukara ve arkadaşlarının, Totan ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmalarda öğrencilerin yaşları arttıkça kurban ve zorba olma oranlarının da arttığı ifade edilmiştir (Burnukara ve Uçanok, 2012; İncedal, 2012; Totan ve Kabakçı, 2010). Sarı ve Demirbağ'ın çalışmasından elde edilen veriler doğrultusunda ise ilkökul ve ortaokulda eğitim gören öğrencilere göre kurban ve zorba olma puan ortalaması değerlendirilmiş, istatistiksel olarak anlamlılık saptanmamıştır (Sarı ve Demirbağ, 2019). Bu çalışmadan elde edilen bulgular yönüyle dikkat çeken bir nokta olarak; grup içerisinde zorbalık edenle edilenin karşılaştırılmasına olanak sağlayan bir tablo ortaya çıkmıştır. Zorbalık ettiğini fark eden, kabul eden ve/veya ifade edenlerin oranı, kurban olduğunu fark eden, kabul eden/ifade edenlerin oranından anlamlı derecede düşüktür.

Katılımcıların kardeş sayılarına göre zorba boyutu genel ve alt boyut puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Katılımcıların kardeş sayılarına göre kurban boyutu genel ve alt boyut puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde akran zorbalığı ile kardeş sayısının birlikte ele alındığı çalışmaların sınırlı olduğu belirlenmiştir. Filiz (2009) tarafından yapılan, farklı orta öğretim kurumu öğrencilerinin, saldırganlık ve empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, kardeş sayısına göre farklılık belirlememiştir ve bu çalışmadan elde edilen bulgu ile örtüşmektedir.

Katılımcıların anne eğitim düzeyine göre zorba boyutu genel ve alt boyut puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Katılımcıların anne eğitim düzeyine göre kurban boyutu genel ve alt boyut puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde genel olarak bu çalışmadakine benzer bulgular elde edildiği belirlenmiştir. Annenin eğitim durumunun akran zorbalığı gösterme ve maruz kalma sıklığını etkilemediği görülmektedir (Albayrak 2012; Düzgün, 2020; Gürsoy 2010).

Sarı ve Demirbağ (2019) tarafından 157 öğrenci ile yapılan çalışma da annelerin eğitim düzeyi ile kurban veya zorba olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır. Farklı olarak 2018 yılında 200 öğrenci ile yapılan bir çalışmada anne eğitim düzeyi lise ve üniversite mezunu olan öğrencilerin sözel kurban ölçek puan ortalaması daha yüksek bulunmuştur (Mercan ve Yıldırım Sarı, 2018). 2010 yılında 811 lise öğrencisi ile yapılan bir çalışmada ortaokul ve üzeri eğitimi olan annelerin çocuklarının cinsel zorbalık davranışlarına daha fazla maruz kaldıkları bildirilmiştir (Genç ve Aksu, 2010).

Katılımcıların baba eğitim düzeyine göre zorba boyutu genel ve alt boyut puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Katılımcıların baba eğitim düzeyine göre fiziksel zorbalığa maruz kalma alt boyut puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır. Babası ortaokul mezunu olanların fiziksel zorbalığa maruz kalma alt boyut puanı, babası ilkökul, lise ve üniversite mezunu olanlara göre daha düşüktür. Zorbalığa maruz kalma toplam puanı bakımından da babası ortaokul mezunu olanların puanı anlamlı düzeyde daha düşüktür. Yapılan çalışmalar incelendiğinde baba eğitim düzeyinin akran zorbalığında zorba ve kurban olma durumlarını etkilemediği yönünde bulgular (Düzgün, 2020; Gürsoy, 2010) olduğu gibi, babanın herhangi bir düzeyde okula gitmiş olmasının akran zorbalığı davranışını azalttığını bildiren çalışmalar da vardır (Satan 2006, Sipahi-Tıprıdamaz 2008). Bu sonuçlar bu çalışmadan elde edilen bulguyla kısmen örtüşen kısmen ise ayrılmaktadır.

Katılımcıların aile gelir düzeyi algısına göre zorba boyutu genel ve alt boyut puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Katılımcıların aile gelir düzeyi algısına göre kurban boyutu genel ve alt boyut puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Konu ile ilgili araştırmalar incelendiğinde bu çalışmadakine benzer şekilde Glover ve arkadaşlarının (2000) çalışmasında zorbalık ile aile gelir düzeyi arasında direkt bir ilişki bulunmadığı ifade edilmiştir (Koç, 2006). Özada (2018) da çalışmasında öğrencilerin akran zorbalığı davranışında bulunma ile sosyoekonomik düzey arasında anlamlı bir ilişki saptamamıştır. Bir başka araştırmada elden edilen bulgular ise bu çalışmadan elde edilenle kısmen örtüşmektedir. Şöyle ki; kurban olma toplam puanı ile zorbalığa maruz kalma alt boyutlarından eşyalarına zarar verilmesine ve cinsel zorbalığa maruz kalma düzeylerinin ailenin ortalama gelir düzeyine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Katılımcılar arasında en düşük aile geliri ortalamasına sahip öğrencilerin daha fazla eşyalarına zarar verildiği ve cinsel zorbalığa maruz kaldıkları

belirlenmiş, diğer zorbalığa maruz kalma alt boyutlarının ve zorbalık yapma alt boyutlarının aile ortalama gelirine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir (Demiröz, 2019)

Bu çalışmada, akran zorbalığı gösterme ve akran zorbalığına maruz kalma durumuna göre algılanan başarı düzeyinin karşılaştırılmasında, başarı durumu çocukların kendilerine sorulmuş olup objektif bir değerlendirme değildir. Aynı şekilde ortaöğretim öğrencilerinin algılanan başarı düzeyi ile zorba/kurban olma ilişkisini araştıran çalışmada (Düzgün, 2020) başarı durumunu çok iyi olarak algılayan grubun akran zorbalığı gösterme sıklığı, iyi ve orta olarak algılayan gruplara göre yüksek bulunmuştur. İlgili çalışmalar incelendiğinde, Juvonen ve ark., (2000) ve Schwartz ve ark. (2001)'in yaptıkları çalışmalarda akran zorbalığına maruz kalan çocukların, akran zorbalığına maruz kalmayan çocuklara göre akademik başarılarının daha düşük olduğunu, Andreou (2000) ve Austin ve Joseph (1996) ise yaptıkları çalışmalarda kurban çocukların yanı sıra akran zorbalığı gösteren çocukların da düşük akademik başarı gösterdiklerini belirtmişlerdir (Pekel Uludağlı ve Uçonok, 2005). Diğer taraftan zorbalık ve akademik başarı arasında doğrudan ilişki olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Chaux, Molano ve Podlesky, 2009; Kowalski ve Limber, 2013; Mundy, Canterford, Kosola, Degenhardt, Allen ve Patton, 2017; akt., Korkmaz ve ark., 2021). Literatür bulgularının kendi aralarındaki uyumsuzluk yanı sıra bu çalışmadan elde edilen bulgu da genel kanılarla örtüşmemektedir. Bunun bir nedeni akademik başarının öğretmenlere ya da öğrencilere sorularak belirlenmesindeki farklılık olabileceği gibi, diğer bir nedeni de öğrencilerin ergenlik dönemi etkisiyle kendini algılamalarındaki farklılık olabilir.

Tablo 5. AZÖ Zorba ve Kurban Boyutlarının Genel ve Alt Boyut Puanlarının İlişkisi

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Zorba olma durumu	1. Fiziksel Zorbalk	r=0,637 p<0,001	r=0,563 p<0,001	r=0,498 p<0,001	r=0,342 p<0,001	r=0,192 p=0,002	r=0,865 p<0,001	r=0,699 p<0,001	r=0,537 p<0,001	r=0,520 p<0,001	r=0,427 p<0,001	r=0,240 p<0,001	r=0,117 p=0,062	r=0,643 p<0,001
	2. Sözel Zorbalk		r=0,612 p<0,001	r=0,590 p<0,001	r=0,382 p<0,001	r=0,240 p<0,001	r=0,827 p<0,001	r=0,533 p<0,001	r=0,652 p<0,001	r=0,503 p<0,001	r=0,440 p<0,001	r=0,275 p<0,001	r=0,133 p=0,033	r=0,572 p<0,001
	3. İzolasyon			r=0,688 p<0,001	r=0,392 p<0,001	r=0,218 p<0,001	r=0,778 p<0,001	r=0,443 p<0,001	r=0,419 p<0,001	r=0,645 p<0,001	r=0,443 p<0,001	r=0,243 p<0,001	r=0,054 p=0,393	r=0,494 p<0,001
	4. Söylenti Yayma				r=0,548 p<0,001	r=0,264 p<0,001	r=0,757 p<0,001	r=0,451 p<0,001	r=0,457 p<0,001	r=0,515 p<0,001	r=0,561 p<0,001	r=0,363 p<0,001	r=0,137 p=0,028	r=0,517 p<0,001
	5. Eşyalara Zarar Verme					r=0,347 p<0,001	r=0,579 p<0,001	r=0,334 p<0,001	r=0,273 p<0,001	r=0,300 p<0,001	r=0,397 p<0,001	r=0,631 p<0,001	r=0,221 p<0,001	r=0,394 p<0,001
	6. Cinsel Zorbalk						r=0,334 p<0,001	r=0,068 p=0,278	r=0,073 p=0,243	r=0,046 p=0,465	r=0,037 p=0,559	r=0,066 p=0,294	r=0,623 p<0,001	r=0,073 p=0,244
	7. Toplam Puan							r=0,673 p<0,001	r=0,615 p<0,001	r=0,627 p<0,001	r=0,538 p<0,001	r=0,380 p=0,002	r=0,194 p<0,001	r=0,692 p<0,001
Kurban olma durumu	8. Fiziksel Zorbalk							r=0,732 p<0,001	r=0,689 p<0,001	r=0,601 p<0,001	r=0,434 p<0,001	r=0,214 p=0,001	r=0,935 p<0,001	
	9. Sözel Zorbalk								r=0,674 p<0,001	r=0,641 p<0,001	r=0,419 p<0,001	r=0,229 p<0,001	r=0,847 p<0,001	
	10. İzolasyon									r=0,655 p<0,001	r=0,395 p<0,001	r=0,158 p=0,011	r=0,801 p<0,001	
	11. Söylenti Yayma										r=0,576 p=0,001	r=0,121 p=0,052	r=0,730 p<0,001	
	12. Eşyalara Zarar Verme											r=0,215 p=0,001	r=0,573 p<0,001	
	13. Cinsel Zorbalk												r=0,247 p<0,001	
	14. Toplam Puan													

Akran Zorbalığı Ölçeği Zorba Olma Boyutu ile Kurban Olma Boyutu arasında orta kuvvete pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır. Bu durum zorba ve kurban olma arasındaki kısır döngüyü işaret etmektedir.

Saldırgan tutumlara sahip çocukların aslında daha öncesinde yaşamış oldukları travmatik yaşantılar nedeniyle düştükleri çaresizliği telafi etmek için şiddet göstererek bastırmaya çalıştıkları, ortamdaki kurban rolündeki kişinin zamanla zorba rolüne girebildiği, şiddetin ortamda sürekli dönüştüğü belirtilmektedir (Ünalı, 2017).

Okullarda akran zorbalığı ile ilgili yapılan çalışmalardan elde edilen veriler ışığında vaka sayısının gün geçtikçe arttığı, sorunu önlemeye yönelik yeni yöntemler ve girişimlerin önerilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Kartal ve Bilgin, 2012; Pişkin ve Ayas, 2011, Sarı ve Demirbağ, 2019).

3.1. Araştırmanın sınırlılıkları

Bu araştırmaya ilişkin sınırlılıklar; elde edilen verilerin 2020-2021 öğretim yılında Samsun ili Terme ilçesinde bulunan ortaöğretim okullarına devam eden 257 öğrencinin bildirimlerinden oluşması, ilgili

ölçeğin içerdiği boyutlarla sınırlandırılması ayrıca verilerin pandemi süreci nedeniyle yüz yüze öğrenime geçilebilen sınırlı zamanlarda toplanabilmesi olarak sıralanabilir.

3.2. Etik Konular

Bu araştırma için, ölçek kullanım izni, ilgili devlet üniversitesinin İnsan Araştırmaları Etik Kurulu 2020-04 sayılı onayı ve ilgili kurum izinleri alınmıştır.

Açıklama

Bu makale Emin Baş'ın Sinop Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Disiplinlerarası Çevre Sağlığı Tezli Yüksek Lisans Programı kapsamında, Dr. Öğr. Üyesi Gül Sultan Özeren'in danışmanlığında gerçekleştirdiği tez çalışmasının ilgili verilerinden oluşturulmuştur.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmadan elde edilen bulgular ve ilgili literatür bilgileri ışığında; akran zorbalığı olgusunun kişisel, ailevi ve çevresel değişkenlerle farklı düzeylerde ilişkili olabileceği belirtilebilir. Öğrenci, öğretmen ve ebeveynler kapsamında nicel verilerin yanı sıra nitel verileri de içeren karma yöntem çalışmaları yapılabilir. Özellikle şiddetin döngüsellğine ilişkin daha derinlemesine çalışmalara ihtiyaç vardır. Ayrıca her bölgeye özel olarak geliştirilecek koruyucu önleyici çalışmalar; eğitim ve psikososyal destek ortamları, sosyal medyanın da etkin kullanımı ile geliştirilecek bilinçlendirme programlarının etkin ve yararlı olacağı öngörülmektedir.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, A. & Karadaş, H. (2013). Ortaöğretim Öğrencilerinin Okula İlişkin Tutumlarının Devamsızlık ve Okul Başarıları Arasındaki İlişki. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1); 49-66.
- Albayrak, S. (2012). Okulda Uygulanan Zorbalığı Önleme Programının Zorbalığın Azaltılmasında Etkisi. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. 208 s.
- Andreou, E. (2000). Bully/Victim Problems And Their Association With Psychological Constructs İn 8 To 12 -Year Old Greek School Children. *Aggressive Behavior*, 26(1); 49-56.
- Austin, S. & Joseph, S. (1996). Assessment Of Bully/Victim Problems İn 8 To 11year-Olds. *British Journal Educational Psychology*, 66, 447-456.
- Ayas, T. & Pişkin, M. (2015). Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*. 50: 316- 324.
- Bilgin, A. (2007). Yatılı ve Gündüzlü İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Zorbalığa İlişkin Görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(1); 1-18.
- Burnukara, P. & Uçanok, Z. (2012). Okul Ortamı ve Sanal Ortamda Meydana Gelen Akran Zorbalığı Ne Ölçüde Örtüyor? *Türk Psikoloji Dergisi*, 27(69); 81-100.
- Chaux, E., Molano, A. & Podlesky P. (2009). Socio-Economic, Socio-Political And Socio-Emotional Variables Explaining School Bullying: A Country-Wide Multilevel Analysis. *Aggressive Behavior*, 35(6); 520-529.
- Craig, W. M. & Pepler, D. J. (1995). Peer Processes İn Bullying And Victimization: An Observational Study. *Exceptionality Education Canada*. 5 (3- 4); 81-95.
- Çalık, T., Özbay, Y., Özer, A., Kurt, T. & Kandemir, M. (2009). İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Zorbalık Statülerinin Okul İklimi, Prososyal Davranışlar, Temel İhtiyaçlar ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 15(60); 555-576.
- Çayırdağ, N. (2006). İlköğretim 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Okul Kültürünü Algılayışları İle Zorbalık Eğilimi ve Zorbalıkla Başetme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 102s.
- Delfabbro, P., Lahn, J. & Grabosky, P. (2006). Psychosocial Correlates Of Problem Gambling İn Australian Students. *Australian And New Zealand Journal Of Psychiatry* 40(6-7); 587-95.

- Demiröz, A. (2019). Ortaokul Öğrencilerinin Algıladıkları Aile Tutumları İle Akran Zorbalığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. 133 s.
- Dölek, N. (2002). Öğrencilerde Zorbaca Davranışların Araştırılması Ve Bir Önleyici Program Modeli. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul. 343s.
- Düzgün, İ. (2020). Ortaokula Devam Eden Çocukların Sosyodemografik Özellikleri İle Akran Zorbalığı Davranışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. İstanbul. 108 s.
- Filiz, A. (2009). Farklı Lise Türlerindeki Öğrencilerin Empatik Eğilimleri Ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi (Kartal İlçesi Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 137 S.
- Genç, G., Aksu, M. B. (2010). Genel lise öğrencilerinin zorba kurban davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30(2); 413-448.
- Glover, D., Gough, G., Johnson, M. & Cartwright, N. (2000). Bullying In 25 Secondary Schools: Incidence, Impact And Intervention. Educational Research. 42(2);141-156.
- Gültekin, Z. & Sayıl, M. (2005). Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği Geliştirme Çalışması. Türk Psikoloji Dergisi, 8(15); 47-61.
- Gürhan, N. (2017). Her Yönü İle Akran Zorbalığı. Türkiye Klinikleri / Psychiatry Nurs. 3(2); 175-81.
- Gürsoy, E.C. (2010). Ergenlerde Sosyodemografik Özelliklere ve Algılanan Sosyal Destek İle Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 107 s.
- İncedal, Z. (2012). Karaman il merkezindeki ilköğretim ikinci kademedeki okuyan öğrencilerde zorba ya da kurban olma sıklığı ve yaşam kalitesinin değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri, 140 s.
- Juvonen, J., Nishina, A. & Graham, S. (2000). Peerharassment, Psychological Adjustment, And Schoolfunctioning In Early Adolescence. Journal Ofeducational Psychology, 92; 349-359.
- Kartal, H. & Bilgin, A. (2012). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığın nedenleri ile ilgili algıları. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (1): 25–48.
- Kavşut, F. (2009). Ergenlerde akran zorbalığı ve duygusal zekâ arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksel Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu, 126 s.
- Koç Z. (2006). Lise Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 259 s.
- Koç, M. (2007). Şiddetin Ortaya Çıkardığı Psikolojik Travmayla Baş Etmede Sporun İşlevselliği. Ahmet Yesevi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18, 167-179.
- Korkmaz, T., Erkin, M. & Atbaşı, Z. (2021). Akran Zorbalığı Kavramının Lisansüstü Tezlerde İncelenmesi. Turkish Special Education Journal: International. 3(1); 1-19.
- Kowalski, R.M. & Limber, S. P. (2013). Psychological, Physical, And Academic Corre-Lates Of Cyberbullying And Traditional Bullying. Journal Of Adolescent Health, 53(1); 13-20.
- Ledley, D. R., Stroch, E. A., Coles, M. E., Heimberg, R. G., Moser, J. & Bravata, E. A. (2006). The relationship between childhood teasing and later interpersonal functioning. Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 28(1): 33-40.
- Longaretti, L. (2001). Making Schools Safe For Learning. EQ Australia, 1, 39-41.
- Ma, L., Phelps, E., Lerner, J. V. & Lerner, R. M. (2009). Academic Competence for Adolescents who bully and who are bullied. Journal of Early Adolescence, 29(6): 862-897.
- Mercan, H. & Yıldırım Sarı, H. (2018). Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve sosyodemografik değişkenlerle ilişkisi. Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi, 26(1); 21-29.

- Molcho, M., Craig, W., Due, P., Pickett, W., Harel-Fisch, Y., Overpeck, M. (2009). Cross-national time trends in bullying behaviour 1994- 2006: findings from Europe and North America. *International Public Health*, 54(2): 225-234.
- Mundy, L.K., Canterford, L., Kosola, S., Degenhardt, L., Allen, N.B. & Patton, G.C. (2017). Peer Victimization And Academic Performance In Primary School Children. *Academic Pediatrics*, 17(8); 830-836.
- Özada, A. (2018). Gençlerin Demografik Özellikleri, Aile ve Arkadaşlık İlişkileri İle Okul Yaşamının Akran Zorbalığına Etkisi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 166s.
- Özkan, Y., & Çifci, E.G. (2010). Düşük Sosyo-Ekonomik Düzeydeki İlköğretim Okullarında Akran Zorbalığı, *İlköğretim Online*, 9(2): 576-586.
- Pekel-Uludağlı, N. & Uçanok, Z. (2005). Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık Ve Akademik Başarı İle Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(56); 77-92.
- Peker, A. & Gültekin, M. (2014). The Investigation of the Effect on Social Skills of Gender and Coping Strategies for Bullying. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 16(1): 11-17.
- Pelendecioğlu, B. (2011). Lise öğrencilerinde zorbalık olgusunun okul yaşam kalitesi ve empati değişkenleri bakımından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 124 s.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2): 531-562.
- Pişkin, M. & Ayas, T. (2011). Akran zorbalığı ölçeği: Çocuk formu. *Akademik Bakış Dergisi*, 23, 1-12.
- Sarı, C. & Demirbağ, B.C. (2019). İlk Ve Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Sosyodemografik Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi: İlçe Örneği. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi* 1 (3); 119-131
- Satan, A. (2006). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorba Davranış Eğilimlerinin Okul Türü ve Bazı Sosyo Demografik Değişkenler İle İlişkisi. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul. 187 s.
- Schwartz, D., Chang, L. & Farver, J.M. (2001). Correlates Ofvictimization In Chinese Children's Peer Groups. *Developmental Psychology*, 37;520-532.
- Sipahi-Tıprıdamaz, H. (2008). İzmir İli Bornova İlçesinde İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı, Etkileyen ve Eşlik Eden Faktörler. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İzmir. 136 s.
- Siyez, D. M. & Kaya, A. 2011. Akran Zorbalığı Gruplarında Empatik Eğilim. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 12(2); 23-43.
- Tekin, M. (2006). Sınıf Öğretmenlerinin İlköğretim Okullarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Zorbalığa Maruz Kalmaları İle İlgili Tutum ve Görüşleri. I. Şiddet ve Okul Sempozyumu, İstanbul: MEB ve UNICEF İşbirliği.
- Totan, T. & Kabakçı, Ö. F. (2010). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Sosyal Duygusal Öğrenme Becerilerinin Zorbalığı Yordama Gücü. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2); 575-600.
- Totan, T. & Yöndem, Z. D. (2007). Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(2): 53-68.
- Ünaldı, E. (2017). Anne babası boşanmış çocuklarda algılanan anne baba tutumlarının akran zorbalığı davranışı ile ilişkisi. Yüksel Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul. 77 S.
- Weerman, F. M., Harland, P., van der Laan, P. H. (2007). Misbehaviour at school and delinquency elsewhere a complex relationship. *Criminal Justice Review*, 32(4): 358- 379.
- Whitney, I. & Smith, P. K. (1993). A Survey Of The Nature And Extent Of Bullying In Junior, Middle And Secondary Schools. *Educational Research*, 32,3-25.